

Hedīyetü'l-İhvān ve 'Aṭīyetü's-Şıbyān'ın Yeni Nüshaları ve İmlâ Özellikleri****New Manuscripts of Hedīyetü'l-İhvān ve 'Aṭīyetü's-Şıbyān and Their Orthographic Features*****Omar Saaadi Abbas ALJBROORI***

Fallujah Üniversitesi, Anbar, Fallujah, Irak

ORCID:0009-0005-1420-5175 | Email: omarantalya@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Cite as/Atıf: Aljuboori, O. (2025). Hedīyetü'l-İhvān ve 'Aṭīyetü's-Şıbyān'ın Yeni Nüshaları ve İmlâ Özellikleri. *Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 14-35.

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 16.01.2025 **Kabul Tarihi / Accepted:**16.06.2025

Yayın Tarihi / Published: 30.06.2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/June 5

Cilt/ Volume: 5 Sayı/ Issue: 1

Sayfa / Pages:14-35

İntihal / İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two reviewers and confirmed to be plagiarism-free.

Yayıncı / Published by: Siirt Üniversitesi Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi / Siirt University Journal of Social Sciences Research

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Omar Aljuboori). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

* Bu makale, Maramara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı bünyesinde Prof. Dr. Gülşen Seyhan Alışık danışmanlığında hazırlanmakta olan *Kastamonulu Kadı Musa'nın Hedīyetü'l-İhvān ve 'Aṭīyetü's-Şıbyān Adlı Eseri (İnceleme-Tenkitli Mtin-Dizin)* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

* Öğr. Gör.Omar Saadi Abbas ALJUBOORI, University of Fallujah, Departmant of Missions and Cultural Relations, The Iraqi Ministry of Higher Education and Scientific Research. omaraljuboori@uofallujah.edu.iq, omaraljuboori@marun.edu.tr, amr_sadi2002@yahoo.com

Öz

Bu makalede, Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinden, 1692 tarihinde Kastamonulu Kadı Mûsâ (Mûsâ el-vâ'iz) tarafından yazılmış olan Heḏiyetü'l-İhvān ve 'Aṭīyetü's-Şıbyān adlı eser tarafımızdan tespit edilen yeni nüsha dahil olmak üzere tanıtılmıştır. Eserin içeriğe hakkında bilgi verilerek özellikle eserin en eski tarihli nüshasının imla özellikleri incelenmiştir. Telif tarihi Hicrî 1099/Miladî 1688 olan eserin elimizdeki yeni nüshası Hicrî 1104/Miladî 1692 tarihli'dir. Yeni bulunan bu nüsha bizzat müellif tarafından istinsah edilmiştir. Bu durumu nüshayı daha değerli duruma getirir. Milli Kütüphane Nevşehir Ortahisar İlçe Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 50 Or His 4 katalog numarasıyla kayıtlı olan nüshası üzerinde imlâ, ünlü ve ünsüzlerin, birleşik sözcüklerin yazımı ve ikili yazımlar metinden tanıklanılmak suretiyle ayrı ayrı değerlendirilmiştir. İmlâ özellikleri sıralanırken yöntem olarak önce Türkçe yapılar sonra da alıntı yapılar hem transkripsiyonlu hem de yazmadaki biçimiyle sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Türkçesi, Fıkıh, Heḏiyetü'l-İhvān ve 'Aṭīyetü's-Şıbyān, Kastamonulu Kadı Mûsâ, İmlâ Özellikleri.

Abstract

In this article, works from the Ottoman Turkish period, including a copy of the work Heḏiyetü'l-İhvān ve 'Aṭīyetü's-Şıbyān written by Kadı Mûsâ of Kastamonu (Mûsâ el-vâ'iz) in 1692, identified by us, are introduced. Information about the content of the work is provided, and the orthographic features of the oldest dated manuscript of the work are particularly examined. The original writing date of the work is Hijri 1099/AD 1688, while the new copy in our possession is dated Hijri 1104/AD 1692. This newly discovered copy was personally transcribed by the author himself, which makes it more valuable. The manuscript, registered in the collection of the Ankara National Library Nevşehir Ortahisar District Public Library under catalog number 50 Or His 4, has been analyzed in terms of orthography, vowels and consonants, the writing of compound words, and dual spellings, with examples from the text. The spelling features are listed by first presenting Turkish structures and then citation structures, arranged in both their transcribed form and their written format.

Keywords: Ottoman Turkish, Fiqh, Kadı Mûsâ of Kastamonu, Their Orthographic.

Giriş

Hedîyetü'l-İhvân ve 'Afiyetü's-Sıbyân eserinin MKT-1¹ ve MKT-2² nüshalarında belirtildiğine göre, Hicrî 1099/Miladî 1687-1688 yılında yazılmıştır ve müellifi Kastamonulu Kadı Musâ'dır. Eserin tespit edilebilen 11 nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan 8 tanesi Prof. Dr. Mücahit Kaçar tarafından bilim dünyasına tanıtılmıştır (kaçar, 2016, s. 401). Kaçar'ın tespit ettiği nüshalardan biri ve en eski tarihli olan MKT-2³ nüshası Hicrî Rebiülâhîr 1111/Miladî Ekim 1699 tarihinde istinsah edilmiştir (Kaçar, 2016, s. 403).

Kaçar'ın tespit ettiği nüshalardan başka, tarafımızca üç nüsha daha tespit edilmiştir ve bu nüshalardan biri MKT-2 nüshasından daha önce istinsah edilmiştir. Tarafımızca MKT-1 olarak adlandırılan nüsha H 1104/M 1692 tarihinde istinsah edilmiş ve elimizdeki *Hedîyetü'l-İhvân ve 'Afiyetü's-Sıbyân* nüshalarının en eskisi olma özelliğini taşımaktadır.

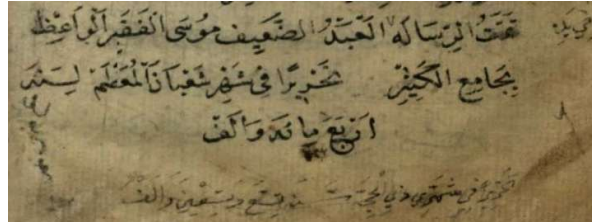
Eserin MKT-1, AÜK⁴, GHK⁵ ve BÜK⁶ nüshalarında müellif bilgisi Mûsâ Efendi el-vâ'iz olarak kaydedilmiştir. Diğer nüshalarda eserin içinde müellif bilgisi olmamasına rağmen kütüphanelerin katalog sistemlerinde eser hakkında bilgi verilirken müellifinin adı belirtilmiştir. Eserin nüshalarından sadece GHK-1 ve BDK⁷ nüshalarında müstensih bilgisi bulunmaktadır. GHK-1 nüshası Derviş Mustafa (Vr. 210a/15) tarafından; BDK nüshası ise Zekeriyya bin Abdullah (Vr. 234a/5) tarafından istinsah edilmiştir.

1. Hedîyetü'l-İhvân ve 'Afiyetü's-Sıbyân'ın Nüshaları

Eserin tespit edilen 11 nüshası hakkında edinilen bilgileri şöyle sıralamak mümkündür:

1.1. MKT-1 (Ankara-Milli Kütüphane-1) Nüshası

Nüsha, Ankara-Milli Kütüphane Nevşehir Ortahisar İlçe Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 50 Or His 4 katalog numarasıyla kayıtlıdır. 246 varak olan eserin sayfalarında düzenli olarak 15 satır bulunmaktadır. Nüshanın 1b, 10a-10b ve 34b-35a numaralı varakları eksiktir. Bu eserin yer aldığı yazmada 246. Varaktan sonra 22 varaklık başka bir eser başlamaktadır. Nüsha, H 1104/M 1692 tarihinde istinsah edilmiş ve elimizdeki *Hedîyetü'l-İhvân ve 'Afiyetü's-Sıbyân* nüshalarının en eskisi olma özelliğini taşımaktadır. Bu nüshanın ketebe kaydında belirtildiğine göre nüsha bizzat müellif tarafından istinsah edilmiştir. Ayrıca nüshanın harekeli yazımı dolayısıyla en okunaklı nüsha olma özeliği de bulunmaktadır. Ankara-Milli Kütüphanesi katalogunda nüshada müellif bilgisi Kastamonulu Kadı Mûsâ olarak kaydedilmiştir.

¹ MKT-1: Ankara-Milli Kütüphane Nevşehir Ortahisar İlçe Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 50 Or His 4 katalog numarasıyla kayıtlı nüshanın kısaltmasıdır.

² Ankara-Milli Kütüphanede 06 Mil Yz A 37/1 katalog numarasıyla kayıtlı nüshanın kısaltmasıdır.

³ Bu nüsha Mücahit Kaçar tarafından tespit edilen nüshalar içinde en eski tarihli olduğu için kendisi tarafından MK-1 olarak isimlendirilmiş ve ana nüsha olarak seçilmiştir. Ancak bizim tarafımızdan eserin yeni nüshaları tespit edilmiş ve bu yeni nüshalardan biri istinsah tarihi olarak Prof. Dr. Mücahit Kaçar'ın MK-1 nüshasından daha eski tarihli olduğu için tarafımızca yeni bulunan bu nüsha ana nüsha olarak seçilmiştir. Bu yeni nüsha tarafımızca MKT-1 olarak isimlendirilmiş olup Prof. Dr. Mücahit Kaçar'ın MK-1 nüshası ise tarafımızca ikinci en eski nüsha olduğu için MKT-2 olarak isimlendirilmiştir.

⁴ AÜK: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde 46255/36089 katalog numarasıyla kayıtlı nüshanın kısaltmasıdır.

⁵ GHK: Bosna Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesinde 8530 katalog numarasıyla kayıtlı nüshanın kısaltmasıdır.

⁶ BÜK: Belgrad Üniversitesi Kütüphanesinde 43-641 katalog numarasıyla kayıtlı nüshanın kısaltmasıdır.

⁷ İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesinde 297.5/02238 katalog numarasıyla kayıtlı nüshanın kısaltmasıdır.

Transkripsiyonu: Temmetü'l-risâle fî-yedihi el- 'abdu'l-zaif Musâ el-fakîr el-vâ'iz bi-câmi 'i el-keşîr tahîrîren fî-şehr-i Ş 'abân el-mu 'azzam li-senet erba 'a mâ'e ve elf. Tahîrîren fî-şehrî zilhicce senet tis 'a ve tis 'în ve elf / Bu risale 1104 yılının Şaban ayında, kulların zayıfı ve fakiri olan Mûsâ el-Vâiz tarafından bizzat onun eliyle yazılarak tamamlanmıştır.

1.2. MKT-2 (Ankara-Milli Kütüphane-2) Nüshası

Nüsha, Ankara-Milli Kütüphane'de 06 Mil Yz A 37/1 katalog numarasıyla kayıtlıdır. 245 varak olan eserin sayfalarında düzenli olarak 15 satır bulunmaktadır. Nüsha, Hicrî Rebûlâhîr 1111/Miladi Ekim 1699 tarihinde istinsah edilmiştir. Harekesiz yazılmıştır. Nüshanın içinde müellif ve müstensih bilgisi yoktur ancak kütüphane kaydında eserin müellifinin Kastamonulu Kadı Mûsâ olduğu belirtilmiştir.

1.3. MKT-3 (Ankara-Milli Kütüphane-3) Nüshası

Nüsha, Ankara-Milli Kütüphane'de 06 Mil Yz A 6056 katalog numarasıyla kayıtlıdır. 227 varak olan eserin sayfalarında düzenli olarak 15 satır bulunmaktadır. Nüsha, Hicrî 1134 /Miladi 1721 tarihinde istinsah edilmiştir. Harekeli yazılmıştır. Nüshanın içinde müellif ve müstensih bilgisi yoktur ancak kütüphane kaydında eserin müellifinin Kastamonulu Kadı Mûsâ olduğu belirtilmiştir. Nüshanın girişinde fihrist bölümü bulunmaktadır.

1.4. MKT-4 (Ankara-Milli Kütüphane-4) Nüshası

Nüsha, Ankara-Milli Kütüphane'de 06 Mil Yz A 755 katalog numarasıyla kayıtlıdır. 163 varak olan eserin sayfalarında düzenli olarak 19 satır bulunmaktadır. Nüshanın içinde müellif ve müstensih bilgisi ile telif ve istinsah tarihleri yoktur. Harekesiz yazılmıştır.

1.5. MKT-5 (Ankara-Milli Kütüphane-5) Nüshası

Nüsha, Ankara-Milli Kütüphane'de 06 Mil Yz A 6003 katalog numarasıyla kayıtlıdır. 178 varak olan eserin sayfalarında düzenli olarak 15 satır bulunmaktadır. Nüshanın içinde müellif ve müstensih bilgisi ile telif ve istinsah tarihleri yoktur. Harekesiz yazılmıştır. Eserin başında fihrist bölümü bulunmaktadır. Nüshanın sonu eksiktir.

1.6. BDK (İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi) Nüshası

İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesinde 297.5/02238 katalog numarasıyla kayıtlıdır. 233 varak olan eserin sayfalarında düzenli olarak 15 satır bulunmaktadır. Nüsha, Hicrî 1119/Miladi 1707 tarihinde Zekerîyyâ bin Abdullâh tarafından istinsah edilmiştir. Harekesiz yazılmıştır. Eserin başında fihrist bölümü bulunmaktadır.

1.7. GHK-1 (Bosna Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi-1) Nüshası

Nüsha Bosna Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesinde 8530 katalog numarasıyla kayıtlıdır. 209 varak olan eserin sayfalarında düzenli olarak 15 satır bulunmaktadır. Nüsha, Derviş Mustafa tarafından istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi bulunmamaktadır. Harekeli olan bu nüshada müellifin ismi belirtilmiştir. Nüshanın ilk 5 sayfasında fihrist bulunmaktadır. Altıncı sayfada müellifin adı kırımızı mürekkeple yazılmıştır. Nüshanın son sayfasında, bu eser hazırlanırken faydalanılan kaynak eserlerin listesi verilmiştir.

1.8. GHK-2 (Bosna Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi-2) Nüshası

Nüsha Bosna Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesinde 4077 katalog numarasıyla kayıtlıdır. 70 varak olan eserin sayfalarında düzenli olarak 19 satır bulunmaktadır. Nüsha çok eksik ve tahrir olmuş bir nüshadır. Harekesiz yazılmıştır.

1.9. BÜK (Belgrad Üniversitesi Kütüphanesi) Nüshası

Nüsha, Belgrad Üniversitesi Kütüphanesinde 43-641 katalog numarasıyla kayıtlıdır. 175 varak ve eksiksiz olan yazmanın her sayfasında 21 satır bulunmaktadır. Nüshanın istinsah tarihi, müellif ve müstensih bilgisi bulunmamaktadır. Nüshanın girişinde fihristi yer almaktadır.

1.10. AÜK (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi)

Nüsha, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde 46255/36089 katalog numarasıyla kayıtlıdır. 251 varaktan oluşan eserin sayfalarında düzenli olarak 15 satır bulunmaktadır. Nüsha, Hicrî 1145/Miladi 1733 tarihinde istinsah edilmiştir. Harekesiz olan bu nüshada müellifin ismi belirtilmiştir. Nüshanın ilk 3 sayfasında fihrist bulunmaktadır. Altıncı sayfada müellifin adı kırımızı mürekkeple yazılmıştır. Nüshanın son sayfasında, bu eser hazırlanırken faydalanılan kaynak eserlerin listesi verilmiştir.

1.11. MM (Mısır Millî Kütüphanesi) Nüshası

Nüsha, Mısır Milli Kütüphanesi'nin Türkçe yazmalar bölümünde Fıkıh Hanefî Türki 81 kaydı ile muhafaza edilmektedir. Nüsha 200 varaktan oluşmaktadır(kaçar, 2016, s. 404). Bu nüsha tarafımızca henüz görülmemiştir.

2. Hedîyetü'l-İhvân ve 'Aṭîyetü's-Şıbyân'ın Adlı Eserin Konusu

Eser, İslam, ibadetler ve itikat temelleri hakkında yazılmış hacimli bir risaledir. Müellif, on makaleden müteşekkil eserin her makalesinde, ilgili konuyu ayet ve hadislerden deliller sunarak karşısındaki kişiye aktarmış, konunun genel önemini ve ardından meselenin detaylarını açıklamıştır. Eseri oluşturan on bölümün konuları sırasıyla: inanç temelleri, abdest, namaz, oruç, zekât, hac, ticaret ve alışveriş, helal kazanç, şirk ve küfür, büyük ve küçük günahlar ile müstahap ve mekruh işlerdir. Eserde bu konular hakkında ayet ve hadislerden de alıntılar yapılarak bilgiler verilmiştir (Yazar, 2014, s. 119).

3. Hedîyetü'l-İhvân ve 'Aṭîyetü's-Şıbyân'ın İmlâ Özellikleri

Bu başlık altında eserdeki ünlü ve ünsüzlerin Arap alfabesiyle nasıl gösterildiği, harekeli yazılıp yazılmama durumu, ikili yazımlar gibi imla özellikleri incelenmiştir. İmlâ özellikleri incelenirken tarafımızca eserin en eski nüshası olarak tespit edilen MKT-1 nüshası temel alınmış ve harekeli olan bu nüsha üzerinden imla hususiyetleri değerlendirilmiştir. Metnimizde geçen Arapça ve Farsça alıntı sözcükler orjinal biçimlerini kuruyarak yazıya geçirilmiştir. Müellifin kadılık makamını yükselecek derecede Arapça ve Farsça bilgisine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Müellifin Arapça ve Farsça konusundaki donanımı metnimizin söz varlığına da yansımıştır.

3.1. Ünlülerin Yazılışı

Hedîyetü'l-İhvân ve 'Aṭîyetü's-Şıbyân'da, Türkçe ve yabancı sözcüklerin yazımında MKT-1 ve GHK nüshalarında ünlülerin yazımında harekeler kullanılmıştır. Bu nüshalarda ünlülerin yazımında hem harflerin hem de harekelerin birlikte kullanıldığı örnekler tespit edilmiştir. Türkçe kelimelerin yazımında MKT-2 nüshasında hareke kullanılmamış, ünlülerin gösteriminde elif (ا), vav (و), he (ه) ve ye (ي) işaretleri kullanılmıştır. BÜK nüshası da bu konuda aynı özelliği göstermektedir.

MKT-2 ve BÜK nüshalarında yuvarlak ünlüler (o,ö;u,ü) ; vav (و) işareti ile gösterilirken MKT-1 ve GHK nüshasında bu sesler için ötre (ُ) veya ötreli vav (ُ) kullanılmıştır.

MKT-1 ve GHK nüshalarında düz ve geniş ünlüler (a, e), ilk ses ve iç ses konumunda “üstünlü elif” (ا), son ses konumunda ise “üstünlü güzel h” (ه) ile gösterilmiştir. Yine MKT-1 ve GHK nüshalarında düz, dar ünlüler (ı, i) iç ses ve son ses konumunda “esreli ye” (ي) ya da sadece esre (ي) ile gösterilirken ilk ses konumunda bazen sadece “esreli elif” (ا) işaretiyle bazen de “esreli elif + ye” (اي) şeklinde iki işaret ile gösterilmiştir.

Metindeki tüm ünlü ve ünsüzlerin yazım hususiyetleri aşağıda ayrı ayrı incelenmiştir.

3.1.1. /a/ Ünlüsünün Yazılışı:

3.1.1.1. Ön Seste

/a/ ünlüsü ilk seste Türkçe sözcüklerde ya “üstünlü elif” (ا) ya da “medli elif” (ا) şeklinde gösterilmiştir.

“üstünlü elif” (ا) ile yazılanlar:

ağramağa MKT-1 039b/13

akça MKT-1 077a/10

akıdan MKT-1 159a/1

ancağ MKT-1 020b/13

arasına MKT-1 026b/13

“medli elif” (ا) ile yazılanlar:

alup MKT-1 021a/12

acıdan MKT-1 048b/1

ağız MKT-1 202b/13

ağar MKT-1 072a/7

al MKT-1 212a/8

/a/ ünlüsü önseste bazen aynı sözcüklerde hem “üstünlü elif” (إ) hem de “medli elif” (ا) şekliyle yazılmıştır:

“üstünlü elif” (إ) ile yazılanlar:

ağacı MKT-1 160b/9

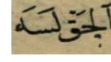

alçağ MKT-1 053b/6

“medli elif” (ا) ile yazılanlar:

ağaçdan MKT-1 219b/6

alçağlasa MKT-1 205a/2

3.1.1.2. İç Seste

/a/ ünlüsü iç seste, Türkçe sözcüklerde üstün (◌ِ) işaretiyle gösterilirken bazen de “üstünlü elif” (إ) ile yazılmıştır. Arapça ve Farsça sözcüklerde ise bazı yerlerde uzun /ā/ sesleri “üstünlü elif” (إ) işaretiyle yazılmıştır:

“üstünlü elif” (إ) ile yazılanlar:

bağı MKT-1 234b/3

bal MKT-1 182a/2

inandum MKT-1 014b/8

yağ MKT-1 187b/1

yazduğı MKT-1 179b/6

“üstün” (◌ِ) ile yazılanlar:

bağdaş MKT-1 057b/5

bağlu MKT-1 067b/6

parmak MKT-1 031b/4

şakınur MKT-1 221b/8

ortak MKT-1 149a/5

“üstünlü elif” (إ) ile yazılanlar:

hātūn MKT-1 026a/8

tavār MKT-1 098b/12

tāze MKT-1082b/10

ihvān MKT-1 177b/9

sābit MKT-1 123b/6

3.1.1.3. Son Seste

Metinde /a/ ünlüsü son ses konumunda, genellikle “üstünlü güzel h” (ه) ile gösterilmiştir:

“üstünlü güzel he” (ه) işareti ile yazılanlar:

olsa MKT-1 036b/1

ārқаda MKT-1 113b/2

ardınca MKT-1 043a/9

yohsa MKT-1 232a/1

Bazı Türkçe sözcüklerde son ses konumundaki /a/ “üstünlü elif” (ا) ile karşılanmıştır:

aņa MKT-1 098b/14

baņa MKT-1 048b/10

3.1.2. /e/ Ünlüsünün Yazılışı:

3.1.2.1. Ön Seste

/e/ ünlüsü ön seste Türkçe sözcüklerde genellikle “üstünlü elif” (ا) ile yazılmıştır:

edik MKT-1 065a/5

et MKT-1 217a/4

ekinci MKT-1 190b/8

elinden 052b/13

eriņ MKT-1 158b/9

eskisi MKT-1 073b/4

Metinde sadece eyle- ve eyit- fiillerinin yazımında ön ses konumundaki /e/ sesi “üstünlü elif + ye” (اِیْ) şeklinde iki işaret ile gösterilmiştir:

eydürler MKT-1 219a/5

eyle -MKT-1 194b/5

3.1.2.2. İç Seste

/e/ iç ses konumunda genellikle sessiz harfin üzerine üstün (◌◌̇) işareti yazılarak gösterilmiştir:

begim MKT-1 220b/11

cenkde MKT-1 070a/4

içerü MKT-1 208b/6

degmiş MKT-1 144b/14

geyik MKT-1 173b/1

3.1.2.3. Son Seste

/e/ ünlüsü son seste genellikle “üstünlü güzel h” (ه) işaretiyle yazılmıştır:

bile MKT-1 182a/12

böyle MKT-1 123a/2

eyle MKT-1 246a/11

eyüce MKT-1 107b/11

gice MKT-1 106b/8

Metindeki bazı sözcüklerde ekin bitişik veya ayrı yazılma durumuna göre ekten önceki /e/ sesinin gösteriminde farklılıklar tespit edilmiştir. Sözcüğe gelen ek ayrı yazıldıysa kök veya gövdesinin son sesinde bulunan /e/ ünlüsü “üstünlü güzel h” (ه) şekliyle gösterilmiştir. Eğer ek sözcüğe bitişik yazıldıysa kök veya gövdenin son sesinde bulunan /e/ ünlüsü sadece üstün (◌َ) işaretiyle gösterilmiştir.

ayrı yazılanlar:

kimseden MKT-1 098a/13

iledir MKT 166a/5

nesneden MKT-1 073a/8

bitişik yazılanlar:

böylece MKT-1 074a/4

söylemiş MKT-1 199a/8

yeñileyüp MKT-1 200b/8

3.1.3. /ı/ ve /i/ Ünlülerinin Yazılışı:

/ı/ ve /i/ ünlülerinin metindeki gösterimleri aynıdır.⁸

3.1.3.1. Ön Seste

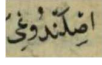
Ön seste /ı/ ve /i/ ünlülerini karşılamak üzere “esreli elif” (إ) veya “esreli elif + ye” (إِی) işaretleri kullanılmıştır:

⁸ (ي) yazımı bazı metin neşirlerinde kapalı é fonemi olarak değerlendirilmiştir. Biz transkripsiyonlu metnimizde imlaya sadık kalarak /i/ biçiminde okumaya tercih ettik.

“esreli elif” (ا) ile yazılanlar:

Irak MKT-1 064a/13

İşlanduğı MKT-1 026b/14

İstemezsin 214b/5

“esreli elif + ye” (اِ) ile yazılanlar:

İder MKT-1 071a/13

İrag MKT-1 109a/13

İnek MKT-1 155a/9

4.1.3.2. İç Seste

İç seste /ı/ ve /i/ ünlüleri bazı durumlarda sadece “esre” (ِ) işaretiyle gösterilirken bazı durumlarda ise “esreli ye” (يِ) işaretiyle beraber yazılmıştır.

(يِ) işaretiyle yazıldığı örnekler:

Birigin MKT-1 185b/3

Dizi MKT-1 046b/9

Diyü MKT-1 191ba/12

Yarın MKT-1 121a/1

“esre” (ِ) işaretiyle yazıldığı örnekler:

Kılıç MKT-1 034a/2

Sekiz MKT-1 159a/3

Kişi MKT-1 037a/6

Şatıldıkda MKT-1 183b/15

3.1.3.3. Son Seste

/ı/ ünlüleri son seste, genellikle “esreli ye” (يِ) işaretiyle yazılmıştır:

(يِ) işaretiyle gösterilenler:

Biri MKT-1 218b/12

Gibi MKT-1 111a/12

yigirmi MKT-1 222b/14

elli MKT-1 120a/15

Farsça kökenli (ک) “ki” bağlacının yazımında bazı durumlarda Farsça orijinalindeki yazım özelliği korunduğu için bu bağlaçtaki ünlü /i/ sesiyle Latin harflerine aktarılmasına rağmen metinde (ۛ) işaretiyle gösterilmiştir:

(ۛ) işaretiyle yazılanlar:

vaqittaki MKT-1 093b/8

budurki MKT-1 184a/8

3.1.4. /o/, /ö/ ve /u/, /ü/ Ünlülerinin Yazılışı:

Metinde /o/, /ö/ ve /u/, /ü/ ünlülerinin yazımında bir farklılık yoktur.

3.1.4.1. Ön Seste

Metinde ön ses konumundaki /o/, /ö/ ve /u/, /ü/ ünlüleri genellikle “ötreli elif ve vav” (اُ) işaretleriyle gösterilmiştir:

(اُ) işaretleriyle yazılanlar:

ol MKT-1 101a/14

oğlan MKT-1 105a/10

oğu MKT-1 213a/1

uyanup MKT-1 077b/15

uğramasa MKT-1 167b/10

/o/, /ö/ ünlülerinin ön seste çok nadir olarak “ötreli elif ve üstünlü vav” (اُ) işaretleriyle yazıldığı da görülür:

ovunsa MKT-1 035b/8

Üzerinde çalıştığımız metinde /u/ ve /ü/ sesinin sadece “ötreli elif” (اُ) işaretiyle yazıldığı bir sözcük tespit edilmiştir:

ümiddür ki MKT-1 085b/6

3.1.4.2. İç Seste

Metinde /o/, /ö/ ve /u/, /ü/ ünlüleri iç ses konumunda genellikle “ötreli vav” (ۛ) işaretiyle gösterilmiş, bazı durumlarda ise /u/ ve /ü/ ünlülerinin iç seste ya “ötreli vav” (ۛ) ya da sadece “ötre” (ۛ) işareti ile karşılandığı tespit edilmiştir:

(ۛ) işaretiyle yazılanlar:

çok MKT-1 074a/5

çözmeye MKT-1 026b/14

böyle MKT-1 123a/2

döndükçe MKT-1 067a/12

“ötre” (ُ) işaretiyle yazılanlar:

olunsa MKT-1 023b/5

götüreler MKT-1 114a/6

oğulu MKT-1 092a/14

ölünümüzi MKT-1 111b/3

3.1.4.3. Son Seste

Türkçe ses bilgisi özelliklerinden dolayı son ses konumunda /o/, /ö/ sesleri bulunmaz. Son ses konumundaki /u/ ve /ü/ ünlüleri daima “ötreli vav” (ُ) işaretiyle yazılmıştır:

ayru MKT-1 092a/2

girü MKT-1 181a/12

dürlü MKT-1 030b/1

gizlü MKT-1 101b/13

denlü MKT-1 039b/1

3.2. Uzun Ünlülerin Gösterimi:

Türkçe kökenli sözcüklerdeki uzun ünlülerin yazımına bakıldığında, metnimizde sadece söz başında “uzun a” /ā/ ünlüsünde olduğu tespit edilebilmiştir. Türk dilinde aslî (birincil) uzun ünlülerin varlığına dair tartışmalar, 19. asrın ortalarında başlamıştır. Eski Türkçe döneminde ve daha sonra Türk dilinin tarihî ve çağdaş dönemlerinden bazılarında aslî uzun ünlülerin var olduğu çeşitli çalışmalar neticesinde kabul edilmiştir (Tekin, 1995, s. 178-181). Oğuz Türkçesinin tarihî seyrine bakıldığında Ana Türkçedeki aslî uzun ünlülerin Eski Oğuz Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesine doğru kısılarak kullanılmaya devam ettiği düşünülmektedir (Eminoğlu 2008, s. 69).

Üzerine çalıştığımız bu metinde Türkçe kelimelerdeki uzunluklara dair sadece söz başında “uzun a” /ā/ sesinin tespit edilmesi mümkün olmuştur. Talat Tekin ve Zeynep Korkmaz’ın araştırmalarında uzun ünlülü olarak kabul ettikleri sözcükler (Korkmaz, 1995, s. 448-456) arasında yer alıp bu metinde de *hurûf-ı med* ile yazılmış sözcükleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

acıdan MKT-1 048b/1

ağız MKT-1 202b/13

acıkdıkda MKT-1 230a/7

ağlama MKT-1 048b/2

açılmağ MKT-1 049b/13

ağıtmağ MKT-1 138b/1

adıdur MKT-1 167a/6

aqlık MKT-1 172a/5

ağaç MKT-1 021b/5

al- MKT-1 212a/8

ağır MKT-1 139a/9

alın MKT-1 041b/12

altımızdadur MKT-1 204a/6

altı MKT-1 073b/5

altıncı MKT-1 138a/8

altmış MKT-1 137b/2

altun MKT-1 182b/1

and MKT-1 239a/8

ansız MKT-1 096a/14

anuş MKT-1 062a/7

arımak MKT-1 157a/9

aramak MKT-1 077a/9

ardınca MKT-1 073b/15

artık MKT-1 057a/6

aşağı MKT-1 057b/13

aşu MKT-1 032b/5

at MKT-1 033a/13

ateş MKT-1 053a/8

ay MKT-1 090b/4

az MKT-1 071a/9

azacı MKT-1 036a/2

Metindeki Arapça ve Farsça sözcüklerde uzun ünlüler, med işaretleriyle (ا , و , ی) kalemeye alınmıştır:

(İ) ile yazılanlar: āb MKT-1 038a/9
178b/2

ābdest MKT-1 025a/7

āgāh MKT-1

(ي) ile yazılanlar:

za 'İf MKT-1 002a/3

tesbîğ MKT-1 101b/3

şehîd MKT-1 160b/6

(ج) ile yazılanlar:

mecrûh MKT-1 174a/15

tulû' MKT-1 176a/8

dârû MKT-1 192a/10

3.3. Ünsüzlerin Yazılışı:

Bu metinde ünsüzlerin yazımı Osmanlı Türkçesi döneminin genel özellikleriyle örtüşmektedir. Türkçe sözcüklerdeki /p/ /ç/ /g/ /η/ sesleri bu metinde bazen Arap alfabesindeki (ب, ج, ك) işaretleriyle yazılırken bazen de Fars imlasında olduğu gibi (پ, چ, گ) işaretleriyle gösterilmiştir. Ancak bu sözcükler Türk dilinin fonetik özelliklerine göre okunup transkripsiyon harflerine aktarılmıştır.

Bu metindeki ünsüzlerin yazımıyla ilgili dikkat eden durumlar aşağıda incelenmiştir.

3.3.1. /c/, /ç/ Ünsüzlerinin Yazılışı:

Metnimizde /c/ ünsüzü her zaman (ج) işaretleriyle; /ç/ ünsüzü ise her zaman (چ) işaretleriyle yazılmıştır.

/c/ (ج) ünsüzü bulunan kelimeler:

acıdan MKT-1 048b/1

acıkdıkda MKT-1 230a/7

cenkde MKT-1 070a/4

cömerdlik MKT-1 038a/3

/ç/ (چ) ünsüzü bulunan kelimeler:

çadır MKT-1 110a/1

açmaya MKT-1 022a/3

içerüye MKT-1 022a/12

kaçan MKT-1 030a/15

Metnimizde sadece ağaç sözcüğünde son ses durumunda bir yerde /c/ sadalı ünsüz ile kullanılmıştır. Bu durum istinsahtan kaynaklı bir durum olabilir.

3.3.2. /p/ Ünsüzünün Yazılışı:

Metnimizde /p/ ünsüzü düzensiz olarak /p/ (پ) ve /b/ (ب) işaretleriyle gösterilmiştir:

(پ) işaretiyle yazılanlar:

kapulara MKT-1 226b/1

kaplan MKT-1 161a/11

karpuz MKT-1 231a/10

yapışmak MKT-1 022b/3

(ب) işaretiyle yazılanlar:

kap MKT-1 032a/4

çıplak MKT-1 071b/7

parmak MKT-1 226a/14

Zarf-fiil eki /-Up/ ana nüshada daima (ب) ile yazılmıştır:

tutup MKT-1 066b/12

uyanup MKT-1 077b/15

getürüp MKT-1 103b/6

görüp MKT-1 009a/14

3.3.3. /s/ Ünsüzünün Yazılışı:

Metnimizde kalın sıradan sözcüklerdeki /s/ ünsüzü çoğu zaman “sad” (ص) bazen de “sin” (س) işaretiyle gösterilmiştir. Eklerde ve ince ünlülü sözcüklerde ise sadece “sin” (س) kullanılmıştır:

(ص) işaretiyle yazılanlar:

şakal MKT-1 023a/8

şag MKT-1 170a/5

şonra MKT-1 059b/13

şanup MKT-1 142a/8

(س) işaretiyle yazılanlar:

sağa MKT-1 180b/9

ister MKT-1 221a/3

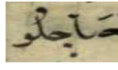

ansız MKT-1 096a/14

yohsa MKT-1 232a/1

Üzerinde çalıştığımız metinde aynı sözcüklerde bazen (ص) bazen de (س) işaretiyle yazılmıştır:

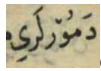
şaçlu MKT-1 242b/10

saçını MKT-1 244b/13

3.3.4. /t/ Ünsüzünün Yazılışı:

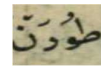
Eski Türkçede ön ses durumundaki kalın ve ince sıradan /t/ seslerinin bir kısmı Eski Oğuz Türkçesinde tonlulaşarak /d/ sesine dönüşmeye başlamıştır (Ergin, 2020, s. 107). Bunlardan ince ünlülü olanlar metnimizde düzenli olarak “dal” (د) ile yazılırken; kalın ünlülü olanlar bazen “dal” (bazen de “tı” (ط) ile belirtilmiştir:

demürleri MKT-1 184a/9

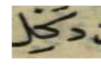
toğmış MKT-1 019b/15

turan MKT-1 049b/12

dürlüdür MKT-1 063b/4

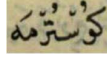

degil MKT-1 235a/5

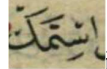

dutar MKT-1 239a/8

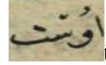
Ayrıca ince sıradan ünlüler bulunan Türkçe sözcüklerdeki /t/ sesi; söz başı, söz içi ve söz sonunda düzenli olarak “te” (ت) işaretiyle yazılmıştır:

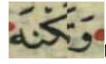
gösterme MKT-1 227a/7

istemek MKT-1 048b/10

üst MKT-1 160b/9

tekne MKT-1 033b/10

Metinde kalın sıradan ünlüler bulunan Türkçe sözcüklerin ön ses konumundaki /t/ ünsüzü, aynı sözcüklerde hem “tı” (ط) hem “dal” (د) işaretleriyle yazılmıştır:

(ط) işaretiyle yazılanlar:

tağdır MKT-1 167a/15

toğurup MKT-1 129a/9

turmağdır MKT-1 041b/4

tutup MKT-1 066b/12

(د) işaretiyle yazılanlar:

dağında MKT-1 166b/10

doğurup MKT-1 120b/1

durmağdur MKT-1 039a/4

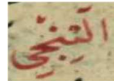

dutar MKT-1 063b/8

Kalın sıradan ünlülerin bulunduğu Türkçe sözcüklerin iç ses ve son ses konumundaki /t/ sesleri daima “te” (ت) işaretiyle gösterilmiştir:

katında MKT-1 083b/11

altıncı MKT-1 149b/3

altında MKT-1 056a/3

artur MKT-1 111b/4

at MKT-1 033a/13

3.3.5. /g/ Ünsüzünün Yazılışı:

Metinde /g/ ünsüzü daima “kaf” (ك) işaretiyle karşılanmıştır:

gicede MKT-1 100b/13

geçüp MKT-1 014b/12

gördikde MKT-1 211a/3

geldügi gibi MKT-1 111a/12

yigit MKT-1 120a/14

3.3.6. /ŋ/ Ünsüzünün Yazılışı:

Hedīyetü'l-İhyān ve 'Aṭīyetü's-Şıbyān'da iç ses ve son ses konumundaki damak genizlisi /ŋ/ sesi sadece (ك) işaretiyle yazılmıştır:

şonra MKT-1 029a/14

geminüŋ MKT-1 066b/2

anuŋ MKT-1 151b/8

diŋlemek MKT-1 097b/3

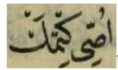

biŋ MKT-1 167a/8

3.3.7. Şeddenin Kullanımı:

Metinde Arapça sözcüklerde sıklıkla kullanılan “şedde” (◌ْ) işareti, Türkçe kökenli olan sadece iki sözcükte tespit edilmiştir. Bunlardan biri sözcük gövdesinde iç ses konumunda aynı ünsüzün iki defa okunmasını sağlamak için, diğeri ise sözcüğün son ses konumundaki ünsüzden sonra gelen iyelik eki neticesinde oluşan ikizliği göstermek için kullanılmıştır.

Türkçe sözcüklerde:

uşşı gitmek MKT-1 026a/2

“Elli” sözcüğünde ise hem lam (ل) işareti çift yazılmış hem de harfin üzerine şedde işareti konmuştur:

elli MKT-1 013a/13

Arapça sözcüklerde:

ammā MKT-1 061a/9

sünnet MKT-1 226b/10

hakkı MKT-1 118a/2

huffa MKT-1 033b/14

illā MKT-1 218b/7

3.3.8. Hemzenin Kullanımı:

Bu işaret sadece Arapça sözcüklerde ve orijinal imlası korunarak gösterilmiştir.

muṭma'in MKT-1 201a/12

nā'il MKT-1 240a/12

re'isleri MKT-1 066a/9

seyyî'edir MKT-1 227a/3

Bu sesin aynı sözcüklerde bazen “hemze” (ى) işareti bazen de “ye” (ي) işareti ile yazıldığı tespit edilmiştir. Bu durum dönemin diğer eserlerinde de görülen bir Arapça ve Farsça unsurların Osmanlı imlası ile yerleştirilerek kullanımından kaynaklanmaktadır.

“hemze” (ى) işaretiyle yazılanlar:

cā'iz MKT-1 092a/6

sā'ir MKT-1 207b/9

ġā'ib MKT-1 122b/7

şaġā'ir MKT-1 222a/9

kebā'ir MKT-1 222a/10

“ye” (ي) işaretiyle yazılanlar:

cāyiz MKT-1 016a/6

sāyir MKT-1 005b/1

ġāyib MKT-1 085a/2

şaġāyir MKT-1 217a/9

kebāyir MKT-1 222a/9

Metinde aşağıdaki Arapça sözcüklerin iki farklı yazımı bulunmaktadır.

ibtidā MKT-1 139b/15

ibtidā' MKT-1 242b/11

'ulemā MKT-1 012a/3

'ulemā'ı MKT-1 151a/6

Farsça tamlamalarda kullanılan “hemze” sesinin metnimizde (ى) ünsüzüne dönüşerek kullanıldığı görülmektedir:

icrā-yı aḥkām-ı şer'iyye olup MKT-1 015b/5

Farsça isim ve sıfat tamlamalarında terkihi sağlayan ünlünün gösterilebilmesi için “güzel h” (◌) işaretiyle birlikte “hemze” (◌) işareti ve onun da altında “esre” (◌) işareti yazılmıştır:

leyle-i mi'rācda MKT-1 012a/10

Mekke-i Mükarammede MKT-1 132b/3

süre-i A'rāfda MKT-1 096b/13

Bazı Farsça tamlamalarda birinci unsur olarak bulunan Arapça sözcükler orijinalindeki gibi hemzeli yazılmıştır.

ibtidā'-ı islāmda MKT-1 116b/13

'ulemā'-ı dîn MKT-1 007r/2

şenā'-ı hayrı MKT-1 091b/1

Bunun dışında Türkçe sözcüklerde yükleme durumu ekinin gösteriminde “esreli hemze” işareti (ة) kullanılmıştır:

nesneyi MKT-1 209a/7

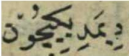
kimesneyi MKT-1 045b/2

kişiyi MKT-1 213b/15

3.4. Bitişik Yazılan Sözcükler

Hedīyetü'l-İhvān ve 'Aṭīyetü's-Şıbyān'da genellikle ayrı yazılan fakat bazı durumlarda bitişik yazıldığı da tespit edilen sözcük ve edatlar mevcuttur. Özellikle “içün”, “ile” ve “dahı” edatları sıklıkla geldiği sözcüğe bitişik yazılmıştır. i- cevheri fiil “ısı” ve “iken” biçimleri de önceki sözcükleriyle bitişik olarak yazıldığını da görmüştür.

dimedügi-çün MKT-1 156b/10

ol-dahı MKT-1 075a/008

imān-ıla MKT-1 007a/8

nefsi-çün MKT-1 148b/7

degil-ise MKT-1 201a/15

var-iken MKT 037a/8

3.5. Sözcüklerin Yazımında İkililik

Metinde aynı sözcüklerin iki farklı yazımının olduğu durumlar tespit edilmiştir. Bunun sebebi, sözcüklerdeki bazı seslerin iki farklı işaret ile gösterilmiş olması ve bazı ünlülerin yazıda gösterilip gösterilmeme durumundaki ikili kullanımlardır.

Türkçe Sözcükleri:

ağaç MKT-1 021b/5

ağaç MKT-1 021/5

ırağ MKT-1 192b/7

ırağ MKT-1 179a/13

saçlu MKT-1 242b/10

saçını MKT-1 244b/13

toğurup MKT-1 129a/9

toğurup MKT-1 120b/1

Arapça Sözcükleri:

cā'iz MKT-1 092a/6

cāyız MKT-1 016a/6

sā'ir MKT-1 207b/9

sāyir MKT-1 005b/1

ğā'ib MKT-1 122b/7

ğāyib MKT-1 085a/2

şağā'ir MKT-1 222a/9

şağāyir MKT-1 217a/9

Sonuç

XVII. yüzyılda Kastamonulu Kadı Mûsâ (Mûsâ el-vâ'iz) tarafından yazılmış olan *Hedīyetü'l-İhvān* ve *'Atīyetü's-Şıbyān* adlı eser, sadece Anadolu coğrafyasında değil, bütün İslam aleminde dikkate değer bir eser olmuştur. Eserde inanç temelleri, abdest, namaz, oruç, zekât, hac, ticaret ve alışveriş, helal kazanç, şirk ve küfür, büyük ve küçük günahlar ile müstahap ve mekruh işler gibi konular kaleme alınmıştır. Çalışmamızda Ankara-Milli Kütüphane Nevşehir Ortahisar İlçe Halk Kütüphanesi koleksiyonundaki nüshanın ketebe kaydından yola çıkarak müellif nüshası olduğu tespit edilmiştir.

Eserin dikkat çeken en önemli özelliği, Osmanlı Türkçesi dönemi diye kabul edilen XVII. yüzyılda yazılmasına rağmen Eski Oğuz Türkçesi döneminin dil özelliklerini de taşımasıdır.

Eserde, Türkçe kelimelerdeki uzunluklara dair sadece söz başında “uzun a” /ā/ sesinin tespiti mümkün olmuştur.

Eserde /p/ ünsüzünü düzensiz olarak /p/ (پ) ve /b/ (ب) işaretleriyle görmekteyiz. Metinde aynı sözcüğün farklı yerlerde hem /p/’li hem de /b/’li yazıldığı tespit edilmiştir. /-Up/ zarf-fiil eki, diğer nüshalarda bazen (پ) işaretiyle bazen de (ب) işaretiyle yazılırken ana nüshada daima (ب) ile gösterilmiştir.

Metnimizde /c/ ünsüzü her zaman (ج) işaretiyle; /ç/ ünsüzü ise her zaman (چ) işaretiyle yazıldığı tespit edilmiştir.

Eserde aynı sözcükler bazen “sad” (ص) bazen de “sin” (س) işaretiyle yazılmıştır. Bununla alakalı örnekleri *صاچلۇ şačlu MKT-1 242b/10*, *ساچنی sačını MKT-1 243b/13* şeklinde sıralayabiliriz.

/t/ ve /d/ ünsüzlerinin kullanımı genel olarak düzenlilik göstermektedir. Ancak kalın sıradan ünlüler barındıran Türkçe sözcüklerde ön ses konumundaki /t/ ünsüzü, *طاغیر tağdır MKT-1 167a/15*, *طوغرۇب toğurup MKT-1 129a/9*, *داغنده dağında MKT-1 166b/10*, *دوغرۇب doğurup MKT-1 120b/1* vb. sözcüklerde hem “tı” (ط) hem “dal” (د) işaretleriyle yazılmıştır.

Kısaltmalar

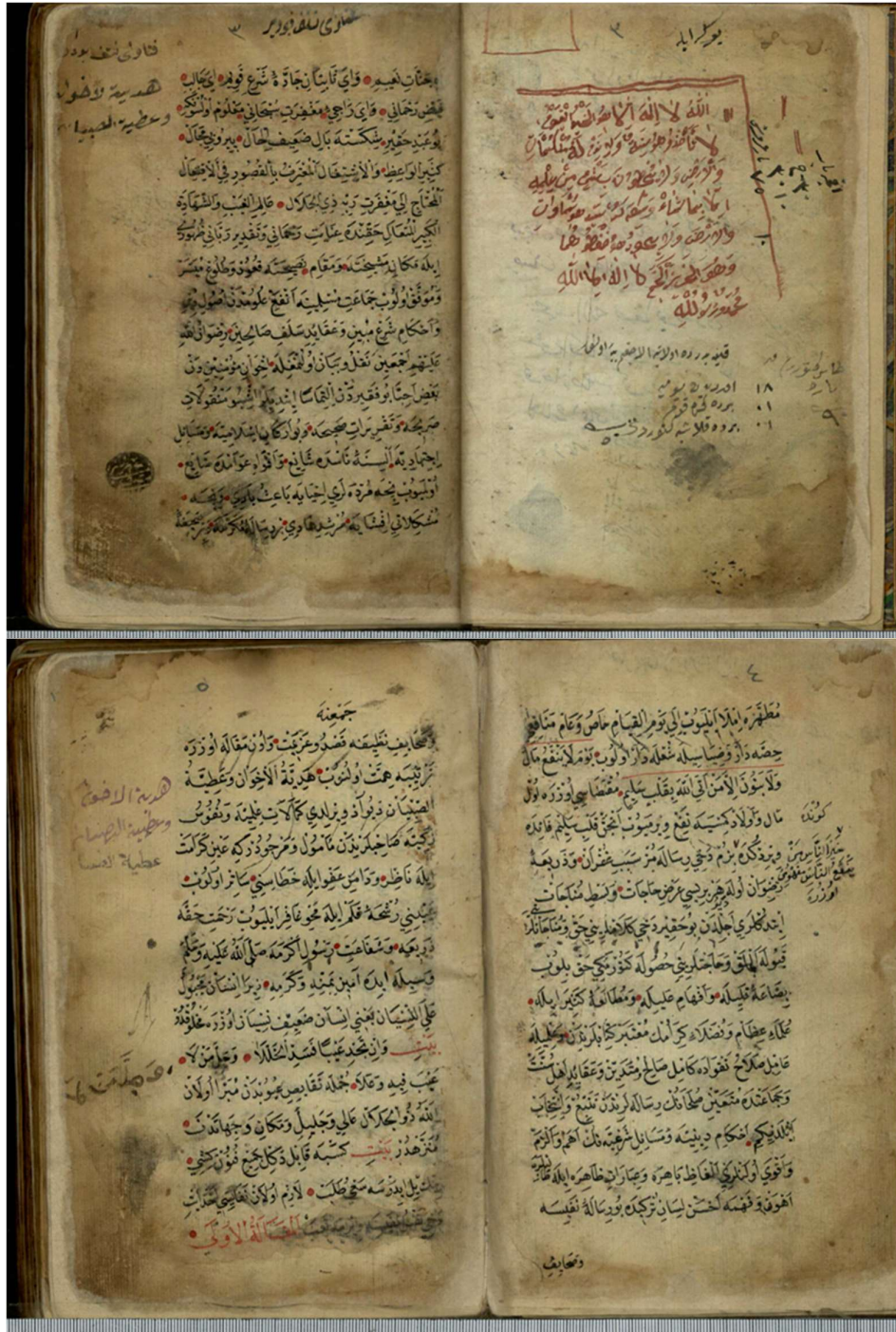
AÜK:	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi’nin nüshası
BDK:	İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi’nin nüshası
BÜK:	Belgrad Üniversitesi Kütüphanesi’nin nüshası
GHK-1:	Bosna Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi’nin 8530 nüshası
GHK-2:	Bosna Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi’nin 4077 nüshası
MKT-1:	Ankara-Milli Kütüphanesi’nin 50 Or His 4 nüshası
MKT-2:	Ankara-Milli Kütüphanesi’nin 06 Mil Yz A 37/1 nüshası
MKT-3:	Ankara-Milli Kütüphanesi’nin 06 Mil Yz A 6056 nüshası
MKT-4:	Ankara-Milli Kütüphanesi’nin 06 Mil Yz A 755 nüshası
MKT-5:	Ankara-Milli Kütüphanesi’nin 06 Mil Yz A 6003 nüshası
MM:	Mısır Milli Kütüphanesi’nin nüshası

Hedīyetü'l-İhvān ve 'Atīyetü's-Şıbyān (002b/1-005b/15)

[2a] *rāh-ı cennāt-ı na’īm* ve *Ey sâbitân-ı cādde-i şer’-i kavīm. Ey cālib-i (2) feyz-i rahmānī ve Ey rācī-yi mağfiret-i sübhānī ma’lūm olsun ki (3) bu ‘abd-i ḥaḳīr-i şikeste-bāl za’īf-i ḥāl pīr ü bī-mecāl (4) keşīrū’l-vā’izi ve l-iştigāl el-mu’terif bi’l-kuşūri fi’l-ifti’āl (5) el-muhtācu ilā mağfireti rebbihi zi’l-Celāl ‘Ālimi’l-ğaybi ve’ş-şehādeti’l-kebīri’l-Müte’āl (6) ḥaḳqında ināyet-i rahmānī ve taḳdīr-i rabbānī zuhūri (7) ile mekân-ı meşlḥata ve*

maḳām-ı naşîhate ku'ūd u ṭulū' müyesser (8) ve muvaffâk olup cemâ'at-i müslimîne enfâ' ulûmdan uşûl-i dîn (9) ve aḥkâm-ı şer'-i mübîn ve 'aḳāyid-i selef-i şâlihîn rıdvânallâh 'aleyhim ecme'în (10) nakil ve beyân olunmağıyla ihvân-ı mü'minînden (11) ba'zı aḥibbâ bu fakîrden iltimâsen eyitdiler işbu menḳûlât-ı (12) şariḥa ve takrîrât-ı şaḥîḥa ve bu erkân-ı İslâmiyye ve mesâ'il-i (13) ictihâdiyye elsine-i nâsda şâyi' ve efvâh-ı 'avâmda żāyi' (14) olmayup niçe mürdeleri ihyāya bā'is-i yādı ve niçe (15) müşkilâtı ifşāya mürşid-i hādî bir risāle-i mükerrema ve bir şaḥîfe-i [2b] muṭaḥhara imlâ eyleyüp ilâ yevmi'l-kıyām ḥaş u 'ām menāfi' (2) ḥişşedār ve ziyâsıyla şu ledār olup (3) *يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا آِلٌ مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقُلُوبٍ سَلِيمٍ* mukteżâsı üzere ol günde (4) māl ve evlād kimseye neif' virmeyüp ancak kalb-i selīm fā'ide (5) virdükde ḥayre'n-nâsi men yanfa'u'n-nâsi mefhûmî üzere bizüm daḥı risālemüz sebeb-i gufrân ve zerî'a-ı (6) rıdvân ola diyü her birisi 'arż-ı ḥacât ve başt-ı münâcât (7) itdükleri ecilden bu ḥaḳîr daḥı kelâmlarını ḥaḳ ve münâcâtlarını (8) ḳabûle elyak ve ḥacetlerini ḥuşûle getürmegi ḥaḳ bilüp (9) bizâ'a-i ḳalîle ve evhâm-ı 'alîle ve muṭâle'a-i keşîre ile (10) 'ulemâ'-ı 'izâm ve fużalâ'-ı kirâmuḡ mu'teber kitâblarından ve 'ilmiyle (11) 'âmil şalâḥ-u taḳvâda kâmil şâlih ve mütedeyyin ve 'aḳā'id-i ehl-i sünnet (12) ve cemâ'atde müte'ayyin şuleḥânun risālelerinden tetebbu' ve intihâb (13) eyledigim aḥkâm-ı dîniyye ve mesâ'il-i şer'iyenün ehem ve elzem (14) ve aḳvâ olanlarını elfâz-ı bâhire ve 'ibârât-ı zâhire ile tâliblere (15) ehven ve fehme aḥsen lisân-ı Türkîde bu risāle-i nefise [3a] ve şaḥâyif-i nazîfe cem'ine ḳaşd u 'azîmet ve on maḳāle üzere (2) tertîbe himmet olunup Hedîyyetü'l-İhvân ve 'Atîyyetü's-Şıbyân (3) diyü ad virildi kemâlât-ı 'ilmiyye ve nüfûs-ı (4) zekiyye şâhiblerinden me'mûl ve mercûdur ki 'ayn-ı kerâmet (5) ile nâzır ve dâ'imen 'afv ile ḥaṭâsını sâtir olup (6) 'aybını reşhe-i ḳalem ile maḥv ḡâfir eyleyüp rahmet-i ḥaḳḳa (7) zerî'a ve şefâ'at-ı Resûl-i Ekreme şallallâh 'aleyhi ve selem (8) vesîle ide âmîn biminihi ve keremihi zirâ insân mecbûlun (9) 'alâ en-nisyân ya'nî insân za'îf nisyân üzere maḥlûḳdur (10) beyit ve en tecide 'ayben fesedde elḥelelâ ve celle men lâ (11) 'aybe fihi ve 'alâ cümle neḳāyiş-ı 'uyûbdan müberrâ olan (12) Allāhu zu'l-celâl 'ālî ve celîl ve mekânı ve cihâtdan (13) münezzehdür beyit kesebe ḳā'il degil cemî'-i fûnûn kişi (14) bir yıl iderse sa'y u taleb lâzım olan nefâyisi aḥz it (15) daḥı nefis-ü nefise virme ta'ab el-meḳāletü'l-ulâ [3b] evvelki maḳāle imân ve islâm ve 'aḳāyid-i ehl-i sünnet ve cemâ'at (2) beyânındadır. el-maḳāletü's-sânîyye ikinci maḳāle şahâret (3) ve istincâ ve vuzû' ve gusûl ve envâ'ları beyânındadır. (4) el-maḳāletü's-sâlîse üçüncü maḳāle şalavâtuḡ şartları (5) ve rûkûnleri ve vâcibleri ve sünnetleri ve envâ'ı beyânındadır (6) el-maḳāletü'r-râbi'a dördüncü maḳāle şavmuḡ farzları (7) ve zekât ve şadaḳa ve fiṭra mes'eleleri beyânındadır. (8) el-maḳāletü'l-hâmise beşinci maḳāle udḥiyye ve nezîr ḳurbânı ve aḥvâl-i (9) zebâyih mes'eleleri beyânındadır. el-maḳāletü's-sâdis (10) altıncı maḳāle ḥaccuḡ farzları ve vâcibleri beyânındadır. (11) el-maḳāletü's-sâbi'a yedinci maḳāle bey'ü şirâ ve aḥvâl-i ribâ (12) beyânındadır. el-maḳāletü's-sâmine sekizinci maḳāle ḥelâl (13) kesbî ve muzârebe beyânındadır. el-maḳāletü't-tâsi'e toḳuzuncu (14) maḳāle küfür ve şirk ve envâ'-ı kebâyir ve şaḡâ'ir beyânındadır. (15) el-maḳāletü'l-aşire onuncu maḳāle kerâhiyyet ve istiḥsân beyânındadır. [4a] *كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ* (2) bu âyet-i şerîfenün (3) sebeb-i nüzûlî oldur ki sâdât-ı aşḥâbdan 'Abdullâh İbn (4) Mes'ûd ve Übbey Bin Ka'ab ve Mu'âz Bin Cebel ve Sâlim Mevlâ Hüzeyfe (5)

rızvānallāh 'aleyhim ecme'în şeref-i islām ile müşerref (6) ve hidāyet-i ḥaḳḳa muvaffāḳ olduklarında (7) *انكم تتمون سبعين امة انتم اكرمها وافضلها على الله تعالى* (8) ve kelām-ı laṭîfîni ol Resûl-i Ekrem şallallāh 'aleyhi ve selem (9) ḥazretinden gûş idüp dükeli ümmet yetmiş olup Allāhu (10) subḥānehü ve ta'ālā katında cümleden ekrem ve efḍal ve eşref (11) ve maḳbûl bu ümmet olduğına istimā' dan sonra her birisi (12) mesrûr ve ḥāndān olup ḥayrû'l-edyān olduğına iftiḥār (13) itmegile nicelerini daḥı da 'vet itdiklerinde zümre-i Yahūdî (14) bu kelāmı işidüp ḥayrû'l-edyān bizüm dīnimüzdür diyü ḥasedlerini (15) iẓhār ve nice kimesneleri islām dān menî' idüp Muḥammed 'aleyhi's-selām [4b] kendü dīnini ḥayrû'l-edyāndür diyü mediḥ ider (2) bu kadar seneden berü qarārda da olan ābā vü ecdādümüz (3) olduğu dīndir vecednā ābā'enā didikleri ecilden (4) ḥaḳ celle ve 'alā resûlallāh 'aleyhi's-selām kelāmında şādiḳ (5) olup *وَمَا يُطِيقُ عَنِ الْهُدَىٰ أَنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ* (6) ya'nî Muḥammed 'aleyhi's-selām yanından kelām söylemeyüp cümlesi (7) cānib-i ḥaḳdan vahy olup Cibrā'îl 'aleyhi's-selām getürdigi (8) ḥazret-i ḳur'ân-ı 'azîmü's-şān ile söyler ve bu kelāmında (9) daḥı Resûl-i Ekrem 'aleyhi's-selāmu ḳur'ân-ıla söyledüğünü (10) taḣdîḳ ve ṭā'ife-i Yahūdî tekzîb içün bu āyet-i şerîfeyi (11) indürdi ma'nāsı Ey ümmet-i Muḥammed sizler dükeli ümmetlerden (12) ḥayırlı olduğuz ḥazret-i Âdem 'aleyhi's-selāmdan bu ana dek (13) zuḥûr iden ümmetlerden ḥayırlı ve efḍal siz emr-i ma'rûf (14) idersiz ve nehy-i münker idüp birbirinüze naşîḥat ve cānibi (15) ḥayra delālet idüp ḳabûl idersiz ve küfür u şirkden men' [5a] idersiz ümem-i sālifenün birinde bunlar yoḡ-ıdı zirā (2) peygamberden ḡayrı kimesnenün söziyle 'amel itmeyüp (3) diñlemezlerdi ve daḥı tû'münün billāhi Ey ümmet-i Muḥammed sizler (4) Allāhu zu'l-celāla ĩmān getürüp anuñ üzerine durursız (5) anlar durmayup Allāhu zu'l-celāla şirk iderler ol (6) ecilden siz ḥayırlı olduğuz pes imdi Allāh subḥānehü ve ta'ālā (7) ümmet-i Muḥammed itdigi iḥsānı ve en'āmı ümem-i (8) sālifenün birine daḥı itmedi mü'mine lâzımdur ki (9) ḳadrini bilüp ĩmānının üzerine şābit ola ol faẓl-ı (10) iḥsāndan bir miḳdārını zıkr idelüm tā ki ḳalbler mücellā (11) ola efḍali'l-mevcūdāt ve eşref-ü maḥlûḳāt Muḥammed 'aleyhi's-selāmı (12) resûl göndürdi her bir peygamberi bir ḳavme irsāl (13) idüp Muḥammed 'aleyhi's-selāmı ins ü cine ve meleklerle ve kâffe-i (14) maḥlûḳāta peygamber göndürdi ve cümle kitāblaruñ efḍal-i (15) ḳur'ân-ı 'azîmü's-şānı bu ümmete kitāb göndürdi ve ümmetini [5b] cümle ümmetden ḥayırlı idüp sāyir ümmetde namāz elli vaḳit iken (2) beş vaḳit eyleyüp elli vaḳtün şevābını i'tā eyledi ve aylaruñ (3) efḍali olan Ramaẓān-ı şerîfün şavmını farz kıldı (4) ve teyemmüm itmek yoḡ-iken bu ümmete tecvîz itdi ve şalāt-ı (5) vitri ve cum'ayı ve bayramlaruñ namāzlarını ve meyyit namāzını (6) ve seferde olanlara seferi ḳılmaḳlığı ve ezān ve iḳāmeti (7) ve cemā'at olup namāz ḳılmaḳı ve şaf olmaḳı ve şalāt-ı kusûf (8) ve istiskā'ı ve secde-i tilāveti ve her rek'atda iki kerre (9) secde itmegi bu ümmete iḥsān eyledi ve ümem-i māziye (10) mescidlerinden ḡayrı mekānda namāz ḳılmaḳ cā'iz degil iken (11) her ḳanḡı mevzi'de olursa bu ümmetün namāzı cā'iz ve dürüst (12) olmaḳı ve anlarda zekāt mālınuñ rub'ı iken bu ümmete rubu' (13) 'uḣr ile emr ve farz itdi ve māl-ı ḡanīmet ḥarām iken (14) bu ümmete ḥelāl kıldı ve ḡazā itmek anlarda farz degil (15) iken nefir-i 'ām olıcaḳ bu ümmete farz itdi bir ḥaseneye.

Kaynakça

- Develi, H. (2009). *Osmanlı Türkçesi kılavuzu*. (14. baskı). Kesit yayınları.
- Eminoğlu, E. (2008). *Şeyyad Hamza, Destan-ı Yūsuf, (Dil İncelemesi-Metin-Dizin)*. (2. baskı). IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ergin, M. (2020). *Türk Dil Bilgisi*. (2. baskı). Boğaziçi Yayınları.
- Kaçar, M. (2016, Mayıs 6-8) *Kadı Mūsâ Kastamonî'nin Hedîyyetü'l-İhvân ve Atîyyetü's-Sıbyân İsimli Eseri* [III. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu Bildiri Kitabı], Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu, Türkiye.
- KADI MÛSÂ, Hedîyetü'l-İhvân ve 'Aşîyetü's-Sıbyân, Ankara-Milli Kütüphane Nevşehir Ortahisar İlçe Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 50 Or His 4.
- Korkmaz, Z. (1995). Eski Anadolu Türkçesinde Aslı Ünlü (Vokal) Uzunlukları, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, TDK, 1, s. 448-456.
- Tekin, T. (1995). *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*. (1. baskı). Simurg Yayınları.
- Timurtaş, F. (1994). *Eski Türkiye Türkçesi*. (1. baskı). Enderun Kitabevi
- Yazar, S. (2014). Osmanlı Döneminde Fıkıh Sahasında Yapılmış Türkçe Tercümeler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, XII/23, 49-166.